

вживається у шести моделях та десяти заголовках досліджуваних електронних текстах. Слот “дія” вживається у шести моделях та двадцять одному заголовку. Наступні слоти, такі як “власник”, “експерт”, “тренер”, “місце” містяться у трьох моделях та у трьох статтях. “Фани” є у двох моделях та статтях фактичного матеріалу. Семантичні ролі “Капітан”, “Час” та “Менеджер” представлені в одній статті та одній семантичній моделі.

Отже, можемо зробити висновок, що заголовки англomовних електронних текстів на тему “Спорт” належать до різних семантичних моделей, слоти яких мають різну частоту використання.

Дишлюк І.М.

Харківський гуманітарно-педагогічний інститут

Теоретичні аспекти вивчення поетичного концепту

У сучасній лінгвістиці термін *концепт* є досить популярним, чимдалі набуває поширення та теоретичного обґрунтування. Як лінгвістичний термін він активно вживається вже у другій половині XVII ст. І.Галятковським у творі “Наука, або способ зложення казання” [2]; серед сучасних дослідників відомі Ю.Степанов, Н.Арутюнова, Н.Рябцева, Б.Борухов, Р.Розіна, О.Кубрякова, С.Нікітіна, Т.Радзієвська, А.Вежбицька, В.Телія та інші. Попри те, що термін уведений до активного словника термінології сучасної лінгвістики, залишається актуальним питання його теоретичного обґрунтування.

Під мовним концептом розуміємо семантичну категорію, що діє в системі логічних відношень і є вербалізованим вираженням певного культурного контексту з усім розмаїттям супровідних значень, уявлень й асоціацій, який, у свою чергу, є елементом концептуальної картини світу окремої людини чи людської спільноти. Концепт має динамічну сутність, оскільки здатний поповнюватися, змінюватися та відбивати людський досвід.

Уважаємо, що поряд із поняттям “загальномовний концепт” мають право на існування дещо вужчі поняття – концепти “фольклорний”, “побутовий”, “релігійний”, “міфологічний”, “поетичний”, “індивідуально-авторський”, а також різні їх комбінації. Кожен із таких концептів має особливі умови виникнення, сферу функціонування і, відбиваючись у мовній картині світу, реалізується через характерні засоби, що передають його специфіку.

Наше дослідження є спробою з’ясувати основні характеристики, критерії визначення, функції поетичного концепту в художньому (поетичному) тексті. До вивчення концепту в поетичному мовленні окремого автора зверталися В.Виноградов, Н.Кузьміна, Н.Рябцева, Л.Ставицька та інші.

Хоча зв'язок між “загальномовним концептом” і “поетичним концептом” є незаперечним фактом, названі поняття мають дещо різну природу, як “мовна картина світу” та “поетична картина світу”, складовими яких вони відповідно виступають. В.Калашник відзначає, що поетична мовна картина світу не може кваліфікуватись як частина загальної мовної картини світу, оскільки співвідношення між ними аналогічне, як між поняттями “мова” і “поетична мова” з естетично-функціональним критерієм розмежування [3, с. 3]. Отже, можемо говорити про два логічні ланцюги: “мова – мовна картина світу – мовний концепт”; “поетична мова – поетична картина світу – поетичний концепт”. Обидва ланцюги існують паралельно, подекуди накладаються чи перетинаються.

Складність і багатовимірність поетичного концепту зумовлена специфікою поетичного мовлення взагалі та окремого автора зокрема, оскільки, словами С.Золяна, “ідіостиль є особливий модус лінгвістичного конструювання світів, певна функція, що зіставляє мову, яка набуває різних станів, з відповідним певному стану мови можливим світом” [1, с. 258].

Незаперечним є факт, що поетичний концепт являє собою поетичний образ, який вийшов на вищий рівень узагальнення. У лінгвістичній літературі з питань поезики знаходимо терміни, які частково відбивають суть аналізованого поняття: *мотив, топос, архетип, наскрізний образ, постійний образ, образна домінанта, ключові слова* тощо. На нашу думку, вони більшою мірою вміщують кількісну характеристику образу, тобто частотність уживання у поезії окремого автора чи кількох авторів. Термін *концепт* вважаємо більш містким, оскільки на перший план винесено семантичну наповненість та значущість образу у філософії поезії.

Визначимо основні теоретичні положення щодо поетичного концепту:

– являє собою неподільне злиття об'єктивно-пізнавального та суб'єктивно-творчого начала, оскільки є результатом творчої уяви митця, яка конструє нову реальність відповідно до світобачення та творчих потенцій автора;

– має внутрішню організацію, складну структуру: “це не хаотичне нагромадження уявлень, значень або смислів і навіть не їхня кон'юнкція, а логічна структура” [4, с. 73]. В основі поетичного концепту лежить вихідна, прототипічна модель основного значення слова, що і є базою для формування похідних значень. Відтак структура концепту включає *ядро* (слово з узагальнено-символічним значенням) та *периферію*;

– семантична місткість поетичного концепту зумовлена структурою: ядром концепту є стрижневе слово, смислова домінанта, що у процесі осмислення “обростає” новими семами, відтак поетичний концепт здатний до полісемії;

– має двоїсту природу щодо об'єктивно-пізнавальної характеристики: з одного боку, він є реальним, адже через денотат представляє елемент

реальної дійсності, перебуває у часово-просторових відношеннях; з другого – не належить до реального світу, оскільки є проекцією ідеального, вічного. Відтак поетичний концепт не відбиває дійсність, а репрезентує її на філософському рівні. Перехід із природної сфери до ментальної супроводжується процесом семантичної трансформації: лексема втрачає предметне значення і набуває нових смислів. З цієї причини про поетичний концепт варто говорити стосовно ліричної поезії, де думка лине від матеріального до духовного, а сам концепт виступає посередником між матеріальною дійсністю та ідеальним світом, адже через нього реальність співвідноситься з вічними духовними цінностями;

- виходить за межі одного тексту, як правило, діє у межах поезії автора чи сукупності авторів;

- у поетичному тексті виконує роль “емоційної координати” [5, с. 100], навколо якої обертаються інші образи, що разом і становлять сюжет поезії;

- семантично невичерпний, оскільки завжди є невивчені інтерпретації;

- у поетичному мовленні реалізується через художні засоби, характерні для ідіостилю поета, відтак вивчення поетичних концептів розкриває основні засади світобачення та манери митця;

- семантично цілісний, самодостатній;

- постійний стосовно світобачення конкретного індивіда, групи чи людської спільноти (залежно від рівня узагальнення);

- семантично відкритий, динамічний, здатний утворювати нові зв’язки з дійсністю, реалізовуватися в нових контекстах;

- здатний проникати в інші концепти та вбирати в себе семантично вужчі образи, зберігаючи цілісність і семантичну самостійність;

- здатний вступати в семантичні відношення, бути одиницею лексичних парадигм (антонімія, синонімія, омонімія). Парадигматичні зв’язки такого типу мають оказіональний, ситуативний характер, хоча й формуються за образом і подобою загальнономовних: “індивідуальна манера мислення автора встановлює специфічний характер зв’язку між елементами, підпорядковуючи його законам поетичної реальності світу, який письменник створює” [5, с. 99];

- піддаючись численним тлумаченням, які проєктують його в конкретну семантичну площину, зберігає потенціал відображення дійсності;

- сукупність концептів поезії окремого автора окреслює його світобачення, оскільки “сміслові доміанти наскрізних мовленнєвих образів перебувають у тісних відношеннях аналогії і тяжіють до того синтезуючого смислу, який репрезентує концептуально-світоглядне ядро творчості письменника” [5, с. 99];

- поетичні концепти одного автора тісно пов’язані, оскільки взаємозумовлюють поетичні перетворення один одного. Вивчення їх у взаємодії дозволяє встановити зв’язки слова в індивідуальному контексті творчості, логіку авторського словесно-художнього пізнання.

На особливу увагу заслуговує методика вивчення поетичного концепту. Інтерпретація філософськи значущих концептів у поетичному мовленні

здійснюється на основі концептуальної сполучуваності слів, що їх позначають, із урахуванням специфіки культур, мовної картини світу, індивідуально-авторської картини світу тощо. Метою лінгвістичного аналізу поетичного концепту є виявлення та пояснення процесу концептуалізації, що конкретизується у завданнях:

- з'ясувати способи та причини зміни значень слова, яке виступає ядром поетичного концепту;
- визначити, як значення слова пов'язані між собою і яким чином усі вони разом формують єдиний поетичний концепт;
- дослідити, випадкові чи закономірні нові смисли, виражені словом, і який вплив вони виявляють на концепт у цілому;
- вивчити “концептуальний фон” окремого концепту;
- простежити логічні зв'язки з іншими концептами для уточнення семантики концепту;
- з'ясувати функцію поетичного концепту у поетичному мовленні митця, смислову значущість у розкритті авторського задуму.

Концептуальний аналіз поетичного тексту набуває все більшої популярності у вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці, що зумовлює потребу вивчення та теоретичного обґрунтування терміна *поетичний концепт*. Вивчення основних авторських концептів дозволяє глибоко дослідити індивідуально-авторську манеру конкретного митця й через узагальнення зробити висновки щодо виражальних потенцій мови як вербального засобу репрезентації думки.

Література

1. Золян С.Т. От описания идеолекта – к грамматике идиостиля (на материале поэзии Л.Мартынова) // Язык русской поэзии XX века: Сб. научн. тр. – М., 1989. – С.256-261.
2. Іоаникій Галятовський. Наука, альбо способ зложення казання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.isbornyk.narod.ru/ukrpoetry>
3. Калашник В.С. Образно-сміслова єдність як засіб і знак у поетичній мовній картині світу // Вісник Харківського національного університету. Серія: Філологія.– 2001. – №519. – Вип. 32. – С.3-11.
4. Рябцева Н.С. “Вопрос”: Прототипическое значение и концепт // Логический анализ языка. Культурные концепты – М.: Наука, 1991. – С. 72-77.
5. Ставицька Л.О. Мовні засоби вираження наскрізного образу як елемента індивідуальної естетичної системи // Семасіологія і словотвір: Зб. наук. праць. – К.: Наук. думка, 1989. – С.98-102.